

**VLIV POLITICKY RELEVANTNÍCH ELIT
NA DEMOKRATIZAČNÍ PROCES V
EGYPTĚ**

Zkrácená verze

**The Influence of Politically Relevant Elites
on Democratization Process in Egypt**

**Výzkumný projekt MZV
RM 01/01/06**

DOC. PHDR. EDUARD GOMBÁR, CSC.
Odpovědný řešitel

PRAHA
červen 2007

Metodologie a metoda řešení výzkumného projektu

Řešení tématu č. RM 01/01/06 „Vliv politicky relevantních elit na demokratizační proces v Egyptě“ vycházelo z charakteristiky tématu a cíle stanoveného zadavatelem Ministerstvem zahraničních věcí České republiky. Projekt navazoval na řešení dvou předchozích projektů: *Vliv rodinných a kmenových struktur na politický rozhodovací proces v regionu Blízkého východu* (RB 13/2/03), který se zaměřil na kmenové a klanové struktury na Arabském poloostrově, v Jordánsku a Iráku (knižně vydán pod názvem *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha, Karolinum 2004) a *Vliv rodinných a kmenových struktur na politický rozhodovací proces v regionu Blízkého východu II* (RM 01/19/05), který analyzuje vliv městských a venkovských elit na politiku arabských zemí ve Středomoří (Sýrie, Libanon, Palestina, Tunisko, Alžírsko, Maroko) a jehož část týkající se Severní Afriky je v tisku pod názvem *Kmeny a klany v arabském Maghribu* (Praha, Karolinum).

Cílem studie bylo zmapování vlivu politicky relevantních elit na politický rozhodovací proces a demokratizaci v Egyptě, identifikace hlavních segmentů elit, kontra-elit a institucí, jakož i zmapování možností a limitů demokratických reforem.

Metoda zkoumání politicky relevantní elity vychází z modelu tří mocenských kruhů, která umožňuje sledovat nejen stávající mocenské elity, ale i potenciální elity a kontra-elity, které mohou uplatňovat tlak na stávající mocenské elity, nebo je mohou případně nahradit.

Specifiky politicky relevantních elit v Egyptě

Egypt je ve srovnání s ostatními arabskými státy zcela specifický silnou pozicí státních institucí a tradičním rozdělením společnosti na kategorii "institucionální elita" (*chássa*) a "ostatní lid" (*čámma*). Kategorie kmen a klan se objevuje marginálně a téměř výhradně v Horním Egyptě. Pokud jde o městské a venkovské elity, ve velkých městech, jako je Káhira či Alexandrie, existuje regionální solidarita. Existující kategorie *šilla* (sympatizanti) a *dufa* (nátlaková skupina, lobby) nemají povahu stabilních "rodinných" klientistických struktur.

Tradiční elitní struktura v 19. století částečně navázala na mamlúcký systém v tom smyslu, že vládla cizí dynastie s osmanskou elitou *pašů* a *bejů*, zatímco egyptské kmenové elity, jakož i městské a venkovské elity (velkoobchodníci, duchovní, potomci Proroka Muhammada) byly odstaveny. To trvalo i za britské okupace. Soudobý Egypt prošel dvěma hlubokými výměnami elit, první byl nástup „červencové elity“ za vlády Násira a druhou příchod „říjnové elity“ v období vlády prezidenta Sádáta.

Tradiční společnost v předrevolučním Egyptě

Egypt byl od konce 17. století fakticky ovládnán tradiční elitou mamlúků, původně bílých elitních otroků většinou kavkazského původu, kteří byli vychováni k boji. Veleli jim mamlúčtí *bejové*. *Bejové* si budovali své domácnosti, které se podobaly dvorům vysoké

šlechty v Evropě. Mamlúčtí bejové do svého čela volili vládce Káhiry s titulem *šajch al-balad*. O tuto funkci bojovaly různé frakce mamlúckých bejů, což vedlo k chronické politické nestabilitě. Za této situace se Egypt stal cílem francouzské expedice (1798–1801), jíž velel generál Bonaparte. Mamlúci hrubě podcenili sílu "Franků" a 21. července 1798 byli drtivě poraženi v legendární „bitvě u pyramid“. Francouzská expedice revolucionizovala společnost Egypta tím, že odstranila osmanskou a mamlúckou vládnoucí elitu a nahradila ji francouzskými důstojníky a domorodými egyptskými úředníky. V Egyptě byla rychle zaváděna moderní francouzská správa.

Po odchodu Francouzů a zápase o moc, z něhož vyšel jako vítěz Muhammad [°]Alí (1805–49), jenž založil dynastii vládnoucí v Egyptě v letech 1805–1952. Definitivní úder proti vnitřní opozici přišel 1. března 1811 fyzickou likvidací mamlúků v káhirské citadele. Od této chvíle se Muhammad [°]Alí stal fakticky nezávislým egyptským vládcem. Společensky patřil k osmanské vojenské elitě, civilizačně a kulturně se hlásil k osmanské identitě. Nejstarším a zdaleka nejvýznamnějším synem byl Ibráhím Paša (1789–1848), jenž se na rozdíl od otce nikdy neidentifikoval jako Osman. Naučil se arabštině, bývá proto považován za protagonistu raného egyptského nacionalismu.

Za Muhammada [°]Alího se začala prosazovat „osmanizace“ egyptské vládnoucí elity. Úzký kruh nové elity tvořili kromě vlastní rodiny egyptského vládce rovněž vzdálenější příbuzní z Kavalu, dále pak Albánci a Osmani z různých částí říše, mezi nimiž nejpočetnější skupinou byli Čerkesové, Gruzínci a Řekové. Muhammad [°]Alí se obklopil skupinou poradců, s nimiž konzultoval své kroky. Dovedl ocenit hodnotu specialistů a sám se od nich učil. Poradci egyptského vládce se stali nejprve lidé spojení s obchodem a financemi. Nejvýznamnějším rádcem egyptského vládce byl Armén Jusufjan Boghos Bej (1768–1844), jenž se prosadil se jako vrchní překladatel, poradce v oblasti obchodu a zahraničních vztahů a přivedl do státní správy velké množství Arménů. Muhammad [°]Alí se postupně ve stále větší míře opíral o evropské specialisty. Řeční obchodníci (Tossizza, Anastazi, Casulli, Zizinia), italští lékaři (Bausani, Gaetani), inženýři a instruktoři se pohybovali po celém Egyptě. Daleko nejvýznamnější roli hráli Francouzi. Mnoho francouzských specialistů zůstalo v Egyptě po evakuaci Bonapartovy armády. Mezi ně patřil zejména plukovník Joseph Sève (1787–1860), zvaný Sulajmán Paša al-Faransáwí.

Muhammad [°]Alí bývá v moderní historiografii tradičně pojímán jako "zakladatel moderního Egypta". Jeho reformy vedly nepochybně k modernizaci a všeobecnému pokroku. Za vlády Muhammada [°]Alího se Egypt stal moderním státem. Soudobá historiografie ovšem zároveň poukazuje na kontinuitu reformních kroků egyptského vládce s předchozím obdobím a připouští možnost nazvat ho "*posledním mamlúkem*". Podle tohoto výkladu nezavedl v Egyptě zcela nový hospodářský systém a spíše vylepšoval a rozšiřoval systém existující za pozdních mamlúků a za francouzské okupace. Pokud jde o agrární reformu a reformu daňového systému, ta byla připravována Francouzi.

Výsledkem agrární reformy bylo, že se největšími vlastníky půdy v Egyptě stal egyptský vládce se svou rodinou. Na druhém místě stáli vysocí úředníci a důstojníci turecko-čerkeské elity, tvořené rodinami Minastirli, Daramanli, Topuzade a Manikli, a vysocí egyptští muslimští a koptští úředníci. Po ukončení agrární reformy přistoupil Muhammad [°]Alí k zavádění monopolů na zahraniční obchod, což poškozovalo egyptské velkoobchodníky. Právě monopoly se staly hlavním zdrojem příjmů Muhammada [°]Alího samotného.

Jeho nástupce ʿAbbás Paša (1848–54) býval tradičně vykreslen negativně jako představitel konzervativních sil. Po nástupu na trůn se stal největším vlastníkem půdy, tím že přerozdělil majetek vládnoucí dynastie (*familya*). Sociální oporu moci ʿAbbáse Paši tvořila turecky hovořící osmansko-egyptská elita (*zevati kiram*) z řad vysokých úředníků a vojáků s tituly *pašů* a *bejů*. Saʿíd Paša (1854–63) byl vzdělaný liberál, obdivoval Evropu a byl velkým přítelem Francie. Vydal koncesi na francouzský projekt Suezského průplavu a zahájil zadlužování Egypta u francouzských bank. Velmi významným reformním krokem bylo vydání zákona o půdě ze srpna 1858. Rodilí Egyptané postupně vytvářeli základ nižšího a středního úřednictva a intelektuálů (*efendijs*). Stále více Egyptanů získávalo vyšší tituly *bejů* a výjimečně též *pašů*. Za Saʿída Paši se stala arabština oficiálním jazykem. Ismáʿíl Paša (1863–79) chtěl obnovit slávu Egypta z doby svého děda Muhammada ʿAlího, a proto pokračoval v reformách. Snažil se o rozšíření nezávislosti Egypta a prosadil v letech 1866–67 důležité změny, týkající se postavení egyptského vládce a státoprávního uspořádání Egypta v rámci Osmanské říše. V červnu 1867 sultán Abdülaziz vydal *ferman*, na jehož základě Ismáʿíl Paša obdržel od sultána titul chedív. K největším pozemkovým vlastníkům patřili členové vládnoucí dynastie, na jejichž statcích byli zaměstnáváni evropští experti a používána moderní mechanizace.

Období vlády chedíva Ismáʿíla bylo ukončeno egyptskou krizí 1876–82, která vyústila v britskou okupaci Egypta. Po porážce vojsk plukovníka ʿUrábího Paši v září 1882 se Egypt fakticky stal součástí britského impéria. Nominálně nadále zůstal součástí Osmanské říše "dočasně" okupovanou Velkou Británií. Skutečnou moc však neměl chedív ani egyptská vláda, nýbrž britský generální konzul. Egyptský vládce chedív Tawfiq (1879–92) byl poslušným nástrojem britské politiky. Přesto trpělivě podporoval reformní úsilí v oblasti administrativy, soudnictví a výchovy. Naproti tomu jeho ambiciózní nástupce, jímž se stal jeho syn chedív ʿAbbás II. Hilmi (1892–14), sympatizoval s protibritskými silami. Po nástupu na trůn kalkuloval s podporou Francie a osmanského sultána Abdülhamida II. a podněcoval panislámské aktivisty. Jakmile vypukla první světová válka, Britové ho v prosinci 1914 sesadili z trůnu. Nominálním vládcem Egypta s titulem sultán se stal Husajn Kámil (1914–17). Po jeho smrti byl prohlášen sultánem ctižádostivý Ahmad Fuʿád (1917–22 jako sultán, 1922–36 král Fuʿád I.).

Pokud jde o domácí egyptské obyvatelstvo, velká většina žila na venkově a živila se zemědělstvím nebo žila v Káhiře a větších městech. Podle tradiční kategorizace Ibn Chaldúna tedy tito Egyptané patřili k „usedlé civilizaci“. Pokud jde o starší archetyp „beduínské civilizace“, můžeme pozorovat celkovou marginalizaci kmenových a klanových struktur v Egyptě. Tento proces se prosadil již v první polovině 19. století, tedy podstatně dříve než v ostatních arabských zemích. Residua "beduínské civilizace", jako je fenomén krevní msty, můžeme nalézt zejména v Horním Egyptě, Východní poušti, na Sinaji a v Západní poušti.

V 18. století a v době francouzské expedice představovali kočovní arabští beduíni stále nebezpečí pro usedlé zemědělské obyvatelstvo. Řada opatření v době vlády Muhammada ʿAlího a jeho nástupců nebezpečí beduínských nájezdů nejen eliminovalo, ale podřídilo beduínské kmeny a postavilo je na okraj egyptské společnosti. Během 19. století probíhalo systematické usazování kmenů zejména na nově získané zemědělské půdě. Postupně byly nastoleny vztahy mezi státní a provinční administrativou a kmenovou elitou. Od roku 1952 usazení beduíni získali stejný status, jako ostatní obyvatelstvo. Beduíni mají právo nakupovat určité zboží (mouka, cukr) za vládou dotované ceny. Podmínkou je, aby byli při narození zapsáni do matriky. Muži pak byli nuceni nastoupit tříletou základní službu v egyptské

armádě. V posledních letech se v Horním Egyptě objevují případy ožívání kmenových struktur a jejich využívání v politickém zápolení.

Ve srovnání s koncem mamlúcké éry se během 19. století každodenní život výrazně změnil. Počet obyvatel Egypta poprvé v historii stabilně rostl, a to z 3 850 000 (1800) na 7 830 000 (1882) a 12 751 000 (1917). Káhira vzrostla ze 210 000 obyvatel (1800) na 374 838 (1882) a 791 000 (1917). Mimořádně prudký vzrůst zaznamenal přístav Alexandrie, kde počet obyvatel z 8000 v roce 1800 na 222 646 (1882) a 458 539 (1917). Od konce první světové války až do konce monarchie pokračoval stabilní růst obyvatelstva a dosáhl 18 960 000 (1947). Velkým tempem pokračovala rovněž urbanizace: Káhira vzrostla na 2 090 654 a Alexandrie na 919 024 obyvatel.

Tradiční domácí egyptské městské elity byly soustředěny v Káhiře. Klasickou městskou elitu představovali bohatí muslimští „velkoobchodníci“ (*tudždžár*), kteří byli nezájímavě zároveň velkými držiteli půdy. V 18. století se v hospodářském životě Egypta prosazovalo spojení mamlúků a velkoobchodníků. Po nástupu Muhammada [°]Alího k moci se velkoobchodníci po určitou dobu udrželi své dřívější postavení, avšak postupně ztráceli ve prospěch cizinců, zejména alexandrijských Řeků. Tradičně významnou prestižní pozici si drželi muslimští sunnitští duchovní (*‘ulamá’*), z nichž řada pocházela z venkova. Přestože oficiálním osmanským sunnitským právním směrem byl *hanafitský* islám, v Egyptě se nikdy ve větší míře neprosadil. U *šari‘atských* soudů byly uplatňovány ostatní školy: *šafi‘íja* většinou v Dolním Egyptě, *málíkíja* v Horním Egyptě a v Alexandrii a rovněž v menší míře škola *hanbalíja*. Káhirské učiliště al-Azhar bylo centrem sunnitských duchovních. Dalšími mimořádně vlivnými duchovními byli představitelé „elitních“ súfijských řádů (*taríqa*). Nositelé „turbanů“ v první polovině 19. století hráli významnou roli v kulturním i praktickém životě egyptského obyvatelstva. Časem ale s nástupem evropsky vzdělané byrokracie prestiž sunnitských duchovních klesala a stávali se oporou opozičních hnutí.

Pokud jde o venkovské elity, největší vlastníci půdy sídlili ve velkých městech, zejména v Káhiře. Do skupiny velkých vlastníků půdy se zařadilo i několik vysokých egyptských muslimských a koptských úředníků, místních velkostatkářů a velkých šejchů beduinských kmenů. Ti tvořili venkovskou elitu (*a‘ján ar-ríf*). „Klasická“ egyptská *efendíja* se začala formovat od šedesátých let 19. století a její vznik byl spojen s růstem moderní byrokracie. Její příslušníci byli synové venkovské elity, kteří získali moderní sekulární vzdělání. Vzhledem k tomu, že nosili fezy (*tarbúš*), byli nazýváni „*mutarbašún*“. Dostávali se do konfliktů s tradičními vzdělanci z řad absolventů al-Azharu, zvanými nositelé turbanu (*‘imáma*) - „*mu‘ammamún*“. Ve dvacátých letech 20. století pro tuto vrstvu byl typický lokální nacionalismus, „mýtus revoluce 1919, jenž byl nesen v duchu myšlenky, že soudobý Egypt navazuje na „faraonský“ Egypt. Ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století se objevila „nová“ egyptská *efendíja*, představující domorodou egyptskou městskou střední třídu.

Tradice a limity zastupitelské reprezentace v předrevolučním Egyptě

Egypt má pokud jde o moderní zastupitelskou reprezentaci nejdlejší tradici v arabském světě sahající až do roku 1866. Limity reprezentace za egyptské monarchie jsou ovšem zřejmé. Byrokraticko-autoritářská tradice egyptského státu vedla k preferenci výkonné moci a marginalizaci legislativy a kontroly.

První kolektivní rada byla ustavena za Napoleona během francouzské okupace. Šlo o čistě poradní orgán. V Káhiře i v provinciích byly vytvořeny správní rady (*díwán*) z místních velkoobchodníků (*tudždžár*) a představitelů muslimského duchovenstva (*‘ulamá’*). Muhammad ‘Alí v roce 1829 zřídil reprezentativní shromáždění, nazvané Konzultativní rada (*madžlis aš-mašúra*). Neměla však žádné legislativní ani výkonné funkce, jednalo se o čistě konzultativní orgán.

Ismá‘íl Paša ve snaze vyhnout se obvinění z despotismu vydal 22. října 1866 dva dekrety. První dekret ustavoval vůbec první egyptský parlament jako Poradní poslaneckou sněmovnu (*Madžlis šúrá an-nuwwáb*) a vyhlášoval Základní zákon (*Lá’iha asásíja*). Druhý dekret specifikoval Organizační zákon (*Lá’iha nizámíja*) poslanecké sněmovny. Sněmovnu tvořilo 75 poslanců volených na tři roky. Šlo o poradní orgán zejména v otázkách státního rozpočtu. Chedív chtěl mít krotký orgán zastupující velkostatkáře. Namísto toho se tento orgán změnil v kritika chedívovy vlády a k základní mobilizační nástroj proti evropskému vměšování do egyptských záležitostí. Poprvé v egyptské historii tento orgán poskytl domácí egyptské elitě možnost vyjádřit své nacionalistické a ekonomické požadavky.

Na základě nového organického zákona (*al-qánún an-nizámí*) z 1. května 1883 byly zřízeny dva zastupitelské orgány. Zákonodárná rada (*Šúrá al-qawánín*) měla 30 členů, z nichž 14 bylo jmenováno a 16 voleno na šest let. Generální shromáždění (*Al-džam‘íja al-‘umúmíja*) sestávalo z 82 členů, jimiž byli ministři, členové Zákonodárné rady a 42 poslanců volených na šest let. Žádný z obou zastupitelských orgánů však neměl zákonodárnou iniciativu, pouze posuzoval návrhy vlády. Na základě nového organického zákona z roku 1913 bylo vytvořeno Zákonodárné shromáždění (*Al-džam‘íja at-tašrí‘íja*), sestávající z 91 členů, z nichž bylo 8 ministrů, 66 poslanců a 17 členů jmenovaných vládou. Místopředsedou shromáždění se stal poslanec Sa‘d Zaghlúl (1860–1927), jenž po první světové válce převzal roli národního vůdce v odporu proti britské okupaci. Toto shromáždění bylo rozpuštěno v roce 1915.

Po porážce ‘Urábího povstání bylo národní hnutí v Egyptě na deset let zcela rozbito. K aktivizaci národního hnutí v Egyptě došlo od 90. let 19. století. Iniciativy se v této době chopila starší generace národního hnutí v Egyptě, jež byla reprezentována dvěma hlavními proudy, islámskými reformisty a syrskými imigranty. V širokém proudu islámských aktivistů se výrazně profiloval Muhammad ‘Abdo (1849–1905). Jeho stoupenci a žáci se hlásili k panislámské myšlence. K nejvýznamnějším z nich patřil syrský emigrant Muhammad Rašíd Ridá’ (1865–1935), zakladatel hnutí *salafíja*, inspirovaném příkladem první generace (*salaf*) muslimů po smrti Proroka Muhammada. Významnou roli při aktivizaci politického života v Egyptě sehrála žurnalistika, která právě v době britské okupace dosáhla nebývalého rozmachu. V prvním desetiletí 20. století se zaktivizovala mladší generace národního hnutí v Egyptě, v jejímž rámci lze vyčlenit tři proudy: egyptští nacionalisté, liberálové a ekonomové. Představitelem mladé radikální egyptské muslimské vlastenecké inteligence se stal Mustafá Kámil Paša (1874–1908). Stal se teoretikem egyptského nacionalismu, charakterizovaného heslem „*Egypt Egypt’anum*“, a zakladatelem Vlastenecké strany. Reálnou politickou silou se stala skupina moderních egyptských agrárních podnikatelů. Jejím představitelem byl ekonom Muhammad Tal‘at Harb (1867–1941). Po první světové válce se v květnu 1920 stal zakladatelem a guvernérem banky Misr.

Po skončení první světové války se objevily první politické požadavky, směřující ke změně stávajícího politického systému a dosažení státní samostatnosti. Britové se sami pokusili kosmeticky upravit dosavadní systém. V listopadu 1918 se tři bývalí poslanci egyptského parlamentu v jejichž čele stál Sa‘d Zaghlúl Paša (1860–1927), se obrátili na britského vrchního

komisaře se žádostí o nezávislost Egypta. Vytvořili egyptskou delegaci (*al-wafd al-misri*), která měla odjet na mírovou konferenci do Paříže a požadovat národní nezávislost. Egyptská delegace se záhy přeměnila v politickou stranu Wafd. Hlavní proud Wafdu tvořili představitelé liberálních egyptských statkářů a podnikatelsko-obchodních kruhů. Radikální křídlo tvořili představitelé inteligence, drobných podnikatelů a živnostníků.

V březnu 1919 v Káhiře vypuklo povstání. Po porážce povstání se britská protektorátní správa rozhodla pro vyjednávání. Dne 28. února 1922 byla v Londýně vydána jednostranná britská deklarace o zrušení protektorátu. Egypt byl prohlášen nezávislým královstvím, dosavadní sultán se stal králem Fu'ádem I. Funkce i moc vrchních komisařů zůstávala zachována. Vyhlášení formální nezávislosti vedlo k diferenciaci egyptského politického života. Pro politický život Egypta se stal v tomto období charakteristický tzv. "*trojúhelník egyptské politiky*": palác – Wafd – Britové.

Palácovní politikové, kteří představovali zájmy elity osmansko-egyptských princů, pašů a bejů, byli uspokojeni formální nezávislostí. Rozešli se s Wafdem a přešli k otevřené spolupráci s Brity. Dne 19. března 1923 byla vyhlášena první "Ústava z roku 1923". Byla vypracována podle belgického vzoru a byla poměrně demokratická. Egypt byl vyhlášen konstituční monarchií, parlament byl dvoukomorový, Poslanecká sněmovna volena všeobecným tajným hlasováním, dvě pětiny Senátu jmenoval král. Král dostal významné pravomoci. Měl právo jmenovat předsedu vlády, odvolat vládu, odročit zasedání legislativy a rozpustit parlament.

Politická praxe ovšem byla jiná. Přestože vítězem ve volbách byla opoziční strana Wafd, vládla v období 1923–52 pouhých sedm let. Král ve snaze ochočit si parlament vytvořil několik malých politických stran závislých na paláci. Projevovala se celková politická tendence podřídit radikální městské elity konzervativním venkovským elitám. Zneužívání moci, korupce a nepotismus se staly průvodními jevy politické praxe za monarchie a podkopaly důvěryhodnost k parlamentní politice. Volby byly manipulovány kupováním hlasů a nucením rolníků odevzdat hlasy podle přání statkářů. Platnost ústavy byla omezena řadou dekretů a zákonů, zejména zákona o výjimečném stavu. To umožňovalo, aby dvorská kamarila vládla bez parlamentu. Nevyvážené vztahy mezi exekutivou a legislativou nastolené za monarchie se promítly i do dnešní egyptské politické kultury.

První volby proběhly na etapy v září 1923 a lednu 1924. Před zahájením voleb v září 1923 byl propuštěn Sa'd Zaghlúl. Volby znamenaly drtivé vítězství strany Wafd, která získala 188 mandátů z celkového počtu 215. V lednu 1924 sestavil Sa'd Zaghlúl první wafdistickou vládu. To byl historický okamžik, neboť poprvé se v Egyptě dostala k moci vláda představitelů egyptských národních podnikatelských a statkářských kruhů. Hlavním úkolem wafdistické vlády bylo řešení „egyptské otázky“. Tradičním egyptským národním požadavkem byla "jednota Nilského údolí", tj. připojení Súdánu k Egyptu, jak tomu bylo za chedíva Ismá'íla. V samotném Egyptě napětí vyvrcholilo v listopadu 1924 atentátem na Lee-Stacka, nově jmenovaného generálního guvernéra Súdánu a *sirdára* egyptské armády. Atentát se stal pro Brity záminkou ke svržení wafdistické vlády. V srpnu 1927 Sa'd Zaghlúl zemřel. Po jeho smrti byl do čela strany zvolen Mustafá Nahhás Paša (1876–1965). Stal se typickým představitelem egyptské bohaté podnikatelsko-statkářské společenské špičky.

Za světové hospodářské krize se král Fu'ád I. odhodlal k nastolení otevřené diktatury paláce. Dne 17. června 1930 provedl Ismá'íl Sidqí svérázný státní převrat, byla zrušena Ústava z roku 1923 a omezeno volební právo. V listopadu 1934 byla sice Sidqího ústava zrušena, avšak ústava z roku 1923 obnovena nebyla. Diktatura paláce trvala až do prosince 1935. Po skončení

světové hospodářské krize docházelo v Egyptě k přeskupování politických sil. Palácoví politikové se stále výrazněji orientovali na fašismus a zároveň jejich sympatie k Britům klesaly. Princ ʿAbbás Halím (1897–1978), jenž měl za první světové války úzké vazby na německý císařský dvůr a stál v čele Národního svazu odborů, se snažil podřídit odborové hnutí fašistickému vlivu ve smyslu teorie korporativismu. S fašismem sympatizoval rovněž nový král Fárúq I., jenž nastoupil na trůn v dubnu 1936 po smrti svého otce Fuʿáda I.

Na druhé straně politického spektra prodělávala vývoj také strana Wafd. Ve vedení strany se prosazovala celková tendence vidět v Britech sílu, s níž je možno se dohodnout a spolupracovat proti paláci. V květnu 1936 se v Egyptě konaly parlamentní volby, v nichž opět strana Wafd zvítězila. Wafd získal 170 mandátů. Dne 10. května 1936 se ocitl Nahnás Paša v čele vlády. Dne 26. srpna 1936 byla v Londýně podepsána kompromisní britsko-egyptská smlouva o přátelství a spojení. Smlouva formálně ukončila britskou okupaci Egypta. Byl zrušen úřad britského vrchního komisaře, zástupce britské vlády měl od nynějška titul velvyslance. Kontrola egyptské armády britskými důstojníky byla zrušena. Káhira se naproti tomu zavázala ponechat v Alexandrii a v oblasti Suezského průplavu britské vojenské jednotky s tím, že v případě války mohli Britové počet svých vojáků libovolně zvýšit. V Súdánu zůstal ponechán statut z roku 1899. Smlouva dlouhodobě vytvářela lepší podmínky pro vedení národního hnutí, přičemž nejvýznamnějším prvkem byla možnost výchovy vlasteneckých egyptských důstojníků. Ve vojenské akademii ʿAbbásíja vyrostla nová generace egyptských důstojníků, z níž později vzešli zakladatelé Organizace svobodných důstojníků.

Po uzavření britsko-egyptské smlouvy došlo v Egyptě k ostré politické diferenciaci, která vedla k radikální změně politické struktury. Strana Wafd se dostala do hluboké krize a rozštěpila se. V roce 1937 pravice založila novou stranu Saʿdův Wafd (*Wafd as-Saʿd*). V parlamentních volbách v dubnu 1938 se prokázala drtivá porážka starého Wafdu, když z 246 mandátů *wafdisté* získali pouhých 12 poslaneckých křesel. Egyptské lidové masy se ocitly v politickém vakuu. Této situace využily dvě nové extrémistické síly egyptské politiky, jejichž nositelé rozvinuli vyhraněný nacionalismus a xenofobii, spojené se sociální demagogií a populismem.

První silou bylo Muslimské bratrstvo (*Gamʿijat al-ichwán al-muslimín*). Tato nábožensko-politická organizace byla založena v dubnu 1929. Jejím zakladatelem a prvním nejvyšším vůdcem (*al-muršid al-ʿámm*) byl Hasan al-Banná (1906–1949). Muslimské bratrstvo získalo širokou masovou podporu, zakládalo školy, nemocnice, družstva a továrny. Muslimští bratři v politické praxi uplatňovali teroristické metody a xenofobii. Další novou silou bylo fašistické hnutí Mladoegyptanů (*Misr al-fatát*). Bylo založeno roku 1933, jeho zakladatelem byl doktor Ahmad Husajn (1911–1982). Mladoegyptané vypracovali ultraradikální ideologii, navazující na tradice egyptského lokálního nacionalismu a zejména pak na teorii faraonismu (*firʿúníja*). Vůdce Ahmad Husajn se zúčastnil v roce 1936 sjezdu NSDAP v Norimberku.

Po druhé světové válce byla rychle vyvrácena domněnka, že egyptský politický život se bude pohybovat v rámci proslulého "trojúhelníku", tvořeného palácem, Brity a Wafdem. Král Fárúq byl ještě za druhé světové války populární, přestože měl typický dvůr elity princů, pašů a bejů. Zlom v povaze i vzezření krále Fárúqa nastal po autonehodě v říjnu 1942. Jeho pověst na veřejnosti nejvíce utrpěla palestinskou válkou v roce 1948 spojenou se skandálním rozvodem s Egyptňakou Faridou. V květnu 1951 uzavřel druhé manželství s šestnáctiletou Narimanou, která v lednu 1952 povila následníka trůnu Ahmada Fuʿáda II. Jeho tříměsíční svatební cesta, kdy rozhazoval peníze, šokovala egyptské veřejné mínění. Generální tajemník Wafdu Makram ʿUbajd veřejně odhalil korupční praktiky a nepotismus, když v roce 1943 publikoval Černou knihu. Novým generálním tajemníkem strany Wafd se poté stal nechvalně pověstný velkostatkář

Fu'ád Sirág ad-Dín (1910–1999). Jeho přítelem byl milionář Ahmad °Abbúd (1889–1963). Britské jednotky nadále zůstávaly v oblasti Suezského průplavu. Jakmile skončila druhá světová válka, jež legalizovala přítomnost britských vojsk, okamžitě se objevil požadavek evakuace britských vojsk z Egypta a zrušení statutu Súdánu z roku 1899 jako britsko-egyptského kondominia. Egyptská zahraniční politika byla navíc zatažena do palestinské otázky, což vyvrcholilo egyptskou účastí a porážkou v palestinské válce 1948–49. Muslimské bratrstvo zůstávalo nadále aktivní. Po vypuknutí palestinské války vyhlásilo *džihád* proti nevěřícím. Premiér Nuqráší Paša odpověděl 8. prosince 1948 rozpuštěním organizace a konfiskací jejího majetku. Dne 28. prosince 1948 však byl Nuqráší Paša zavražděn příslušníkem Muslimského bratrstva. Odvetou za tento čin byl před svým domem 12. února 1949 zastřelen vůdce Hasan al-Banná příslušníky tajné "*železné gardy*". Po něm do čela bratrstva v říjnu 1951 nastoupil Hasan al-Hudajbí (1891–1973), stoupenec umírněně intelektuálního islámského fundamentalismu.

Krise monarchie pokračovala. Po parlamentních volbách v lednu 1950 se k moci opět dostala strana Wafd v čele s premiérem Nahhásem Pašou, jenž v říjnu 1951 jednostranně zrušil britsko-egyptskou smlouvu. Přítomnost britských jednotek v Egyptě tak ztratila legální podklad. Byl rozpoután protibritský celonárodní odpor, jenž vyvrcholil v lednu 1952. Mimořádný vliv na další vývoj sehrála politizace egyptského důstojnického sboru, symbolizovaná organizací Svobodných důstojníků.

„Červencová elita“ v násirovském a Sádátovském Egyptě

Palestinská válka 1948–49 vedla ke krystalizaci důstojnického sboru. První Výkonný výbor Svobodných důstojníků (*Ad-dubbát al-ahrár*, jehož předsedou se stal major generálního štábu Gamál °Abd an-Násir (1918–1970) byl sestaven v lednu 1950. K nejvýznamnější čelnům patřili °Abd al-Hakím °Ámir (1919–1967), °Abd al-Latif Baghdádí (1917–1999), Kamál ad-Dín Husajn (1921–1999), Chálid Muhí ad-Dín (1922–), Anwar as-Sádát (1918–1981), generál Muhammad Nagíb (1901–1984), Zakaríjáh Muhí ad-Dín (1918–), Husajn aš-Šáfí°i (1918–2005) a °Alí Báligh Sabrí (1920–1991).

„Egyptská revoluce“ 23. července 1952 proběhla jako klasický vojenský převrat, jehož technika byla v arabském světě známa od roku 1936 v Iráku a od roku 1949 v Sýrii. Král Fárúq podepsal abdikaci ve prospěch šestiměsíčního syna Ahmada Fu'áda II. Vláda s okamžitou platností zrušila feudální tituly *paša* a *bej*. Nejvyšším mocenským a politickým orgánem byla Rada revolučního velení (*Maglis qijádat ath-thawra*). Funkci předsedy Revoluční rady zastával Násir. Dekret o pozemkové reformě, která postihla královskou rodinu a velké latifundisty, vydala 9. září 1952 právě Revoluční rada, tedy ani vláda, ani král. Byl vyhlášen Zákon o registraci „očistěných“ politických stran. Konec roku 1952 znamenal přechod k otevřené vojenské diktatuře. Dne 10. prosince 1952 byla zrušena ústava z roku 1923. Dne 16. ledna 1953 byly zrušeny politické strany. Jedině Muslimské bratrstvo fungovalo dál, neboť formálně nebylo politickou stranou. Mezi červencem 1952 a říjnem 1954 se Svobodní důstojníci změnili z konspirojící skupiny v "*nejefektivnější vládnoucí elitu na arabském Blízkém východě*". V nedávné době byli označeni termínem „*noví mamlúci*“.

Po egyptské revoluci v červenci 1952 Svobodní důstojníci zlikvidovali nejen egyptskou monarchii, ale také tradiční mocenské elity, a to jak spojené s palácem (královská rodina, pašové, bejové) tak i ty, které patřily k Egyptřanům (velkostatkáři, velcí podnikatelé). Tyto tradiční elity byly nahrazeny novou „červencovou elitou“, orientovanou nacionalisticky, protizápadně a částečně socialisticky. K mocenským střetům uvnitř prvního mocenského kruhu došlo třikrát. První mocenský střet probíhal bezprostředně po revoluci v letech 1953–54

mezi Násirem a Nagíbem. Ke druhému mocenskému střetu došlo po prohrané šestidenní válce v roce 1967 mezi Násirem a maršálem Āmirem. Po nástupu Anwara Sádáta do prezidentské funkce došlo v květnu 1971 k vážnému mocenskému střetu mezi novým prezidentem a opoziční skupinou, v jejímž čele stál Ālí Sabrí.

První rozhodující vnitropolitický konflikt krystalizoval mezi nejsilnějšími muži nového režimu, Násirem a Nagíbem. První kolo proběhlo v souvislosti se zrušením monarchie a vyhlášením republiky dne 18. června 1953. Špičky armádních důstojníků začaly přebírat civilní politické funkce. Generál Nagíb se stal prezidentem a ponechal si úřad předsedy vlády. Násir se stal místopředsedou vlády a ministrem vnitra, zároveň zůstal předsedou Revoluční rady. Násirův přítel Āmir převzal vrchní velení egyptské armády.

Další štěpení nastalo v lednu 1954, když došlo ke srážkám mezi levicovými studenty Káhirske univerzity a muslimskými studenty Al-Azharu. Revoluční rada v čele s Násirem reagovala tím, že vydala 15. ledna 1954 zákaz Muslimského bratrstva. To byl počátek otevřeného konfliktu mezi Násirem a Nagíbem. Nagíb jako prezident vetoval Násirův dekret, byl však ignorován. Na protest Nagíb 23. února 1954 podal demisi, po oznámení obyvatelstvu však byl 27. února opět uveden do úřadu. Šlo o precedens, který se stal součástí egyptské politické kultury. Nagíb potřeboval okamžitý úspěch, a proto odjel do Súdánu demonstrovat „Jednotu Nilského údolí“. Mezitím Násir provedl ráznou čistku a sestavil prozatímní vládu. Nagíb se po návratu ocitl v úplné politické izolaci, žil téměř v ústraní a stal se pouhou figurkou. Násir rovněž potřeboval demonstrovat politický úspěch. Proto vstoupil do jednání s Brity o evakuaci britských vojsk. Kompromisní smlouva byla podepsána 11. července 1954. Dne 26. října 1954 byl spáchán neúspěšný atentát na Násira při jeho projevu v Alexandrii. Atentátník byl členem "zvláštního aparátu" Muslimského bratrstva. Nicméně ze spoluúčasti na přípravě atentátu byl obviněn Nagíb a 14. listopadu 1954 byl sesazen z prezidentského úřadu. Kolektivní hlavou státu se stala Revoluční rada v čele s předsedou Násirem. Následně byly rozpoutány represe Muslimskému bratrstvu. V prosinci 1954 bylo popraveno devět představitelů Muslimského bratrstva. Násir tak nastolil svůj autoritativní režim.

Následovaly významné změny revolučního režimu, jenž se stal populisticky a nacionalisticky orientovaný. Od prosince 1954 Násir jmenoval důstojníky do klíčových úřednických míst. Pronikání důstojníků do státního aparátu vedlo ke vzniku vojensko-byrokratické špičky. Začaly se projevovat specifické mechanismy egyptského klientelismu, založené na lobbistice (*šilla, duʿa*). Na rozdíl od jiných zemí na arabském Východě (Sýrie, Libanon, Irák, Arabský poloostrov) se v egyptském klientelismu neuplatňovaly příbuzenské vztahy.

Zahraničně politické „úspěchy“ se staly hlavním mechanismem upevňování Násirova exkluzivního postavení jako revolučního vůdce a posilování jeho charismatu. Násir se ostře postavil proti Bagdátskému paktu. Na jeho vznik v dubnu 1955 reagoval egyptskou účastí na Bandungské konferenci, kde se přihlásil k principu pozitivní neutrality. Dalším krokem byl v září 1955 nákup československých zbraní. Od konce roku 1955 se klíčovým problémem stala prestižní stavba nové Vysoké Asuánské přehrady a otázka jejího financování. Po skončení evakuace britských vojsk z Egypta (13. června 1956) Násir institucionálně upevnil své postavení. Mezitím probíhal významný zahraničně politický vývoj, jenž vedl k suezské krizi a válce 1956.

Dne 23. června 1956 referendum schválilo Lidovou ústavu. V Egyptě byl zaveden prezidentský systém vlády, jednokomorový parlament. Rada revolučního velení byla zrušena,

prezidentem se stal Gamál °Abd an-Násir. Povaha politického systému za Násirovy éry je zřejmá. Šlo o typický nacionalisticky a populisticky orientovaný autoritativní režim, v jehož centru stála charismatická osobnost prezidenta Gamála °Abd an-Násira. Parlament představovalo jednokomorové Národní shromáždění (*Maglis al-umma*) se 342 poslanci. Pokud jde o egyptský parlament v tomto období, ke pozoruhodné, že vůbec byl schopen hrát alespoň limitovanou politickou roli.

Po suezské válce došlo k důležitým vnitropolitickým posunům v násirovském Egyptě. V oblasti hospodářské politiky byl vyhlášen boj proti zahraničnímu kapitálu. Násir usiloval o budování nezávislé národní ekonomiky za pomoci egyptských podnikatelských kruhů. V politické oblasti se v Egyptě ocitly u moci špičky Svobodných důstojníků, kteří začali uplatňováním systému *klientismu* vytvářet vojensko-byrokratickou elitu. Mocensko-politická elita vzešlá z řad Svobodných důstojníků, vykazovala v letech 1956–64 relativní stabilitu. Na nejvyšší moci mělo podíl celkem osm mužů. Na špičce pyramidy stál prezident Gamál °Abd an-Násir. Druhým mužem po Násirovi byl v letech 1956–64 °Abd al-Latif Baghdádí. Následoval maršál °Abd al-Hakím °Ámir, jenž byl od roku 1953 vrchním velitelem armády. Zakarijá Muhí ad-Dín byl v letech 1953–1962 všemocným ministrem vnitra, kontroloval policii a tajnou policii. Kamál ad-Dín Husajn zastával různé funkce, např. ministr výchovy. Méně významní byli zbývající tři mužové: Husajn Šáfi°í jako ministr sociálních věcí, Hasan Ibráhím jako vůbec nejslabší a nakonec "*tajemný*" Anwar Sádát jako generální tajemník Národního svazu. Mimo špičku stál zejména °Alí Sabrí, jehož hvězda "*nově vyrostla*" po roce 1962 v souvislosti se socialistickou orientací.

K upevnění mocenského postavení Svobodných důstojníků rozšířením sociální základny režimu se opět projevovala snaha vytvořit politickou stranu "*shora*", neboť dosavadní Sdružení osvobození se neosvědčilo. Proto byla 28. května 1957 utvořena jediná legální politická organizace, nazvaná Národní svaz (*Al-ittihád al-qawmí*). V červenci 1957 byly uspořádány volby do Národního shromáždění. Kandidáti na poslance museli být schváleni výkonným výborem Národního svazu.

V důsledku složité vnitropolitické situace v Sýrii, jakož i vnějšího ohrožení této země, došlo dne 1. února 1958 z iniciativy syrských politiků a armádních důstojníků ke sjednocení Sýrie s Egyptem. Po referendu v obou zemích byla dne 22. února 1958 slavnostně vyhlášena Sjednocená arabská republika (*Al-džumhúrija al-°arabíja al-muttahida*, SAR). Násir zpočátku pokračoval v aktivní panarabské zahraniční politice, jež měla posílit postavení Egypta jako lokální mocnosti.

Celková politická linie jinak znamenala kontinuitu vnitřního vývoje, přičemž se vnitřní rozpory vyhrocovaly. Prezident Násir se posléze střetl s egyptskými (a potažmo i syrskými) podnikatelskými kruhy a hledal východisko v socialistické orientaci Egypta. Postupně nabýval přesvědčení, že egyptští podnikatelé sledují pouze své egoistické zájmy a že se egyptská revoluce ocitá na rozcestí. Dne 11. února 1960 bylo oznámeno znárodnění banky Mísr a Národní banky, což bylo předehrou k dalším závažným hospodářským opatřením, jimž se staly červencové dekrety 1961, jež znamenaly počátek socialistické orientace Egypta.

První vážnou reakcí na červencové dekrety 1961 v politické sféře byl vojenský převrat v Damašku z 28. září 1961, jenž vedl k odtržení Sýrie od SAR, s nímž se nakonec Násir smířil a plně se soustředil na řešení problémů přímo v Egyptě. Dne 18. října 1961 byla sestavena nová vláda, která čítala celkem 28 lidí, z toho 13 Svobodných důstojníků včetně prezidenta a pěti viceprezidentů. Poté následovala demonstrace moci. Za čtyři dny bylo zatčeno 40 lidí z

řad bývalých *wafdistů*. To bylo doprovázeno sekvestrací majetku 167 "*reakčních kapitalistů*", což znamenalo vyhlášení války egyptským podnikatelským kruhům. Nejvýznamnější představitelé podnikatelů byli označeni za "*nepřátele lidu*" a proto byli v souladu s tradicí egyptské revoluce 1952 "*izolováni*", tj. zbaveni politických práv. Patriarcha egyptských podnikatelů ʿAbbúd se ocitl před tribunálem státní bezpečnosti. Dne 7. listopadu 1961 byl oficiálně rozpuštěn Národní svaz.

Pro dosavadní revoluční kroky se dodatečně hledala ideologická a politická platforma. Tou se stal „arabský socialismus“. 21. května 1962 byl Násirem předložen návrh Charty národní akce (*Mitháq al-ʿamal al-qawmí*), v níž byl socialismus označen za jedinou cestu k sociálnímu a hospodářskému pokroku. V září 1962 byla sestavena nová vláda, v jejímž čele stanul ʿAlí Sabrí, který se stal hlavní politickou osobností prosazující socialistickou orientaci. Bylo ohlášeno rozhodnutí prezidenta Násira o založení Arabského socialistického svazu (*Al-ittihád al-ʿarabí al-ištirákí*) "*shora*". V březnu 1964 byla zveřejněna nová Ústava. Prezident neměl být volen přímo, nýbrž nominován Národním shromážděním a poté schválen lidovým referendem. Kandidáti na poslance byly vybíráni jedinou vládnoucí politickou stranou Arabským socialistickým svazem. Zároveň byly uspořádány volby do Národního shromáždění, v němž mělo být podle ústavy zastoupeno 50 % "*dělníků a rolníků*". V praxi se ovšem prosadila široká interpretace tohoto pojmu, kdy do této kategorie patřili všichni, kdo berou plat, tedy armádní důstojníci, střední i vyšší úředníci, manažeři, technokrati, intelektuálové, bohatí rolníci.

Proti Násirovu režimu v době socialistické orientace se formovala vnitřní opozice ze dvou stran: za prvé, v rámci vládnoucího aparátu uvnitř špiček Svobodných důstojníků, a za druhé, v rámci politického islámského fundamentalismu.

Po nastolení vojenského režimu v Egyptě v roce 1952 se mnoho špičkových Svobodných důstojníků přesunulo na vysoké civilní pozice ve státním aparátu, kde vytvářeli svou klientelu. Část vysokých příjmů těchto důstojníků byla investována do podnikatelské činnosti a začala vznikat tzv. "*byrokratická buržoazie*". Profiloval se nový typ „důstojníka-podnikatele“, z mladých revolučních nadšenců se postupně stávali etablovaní byrokraté, kteří ztráceli zájem na pokračování revoluce a prorůstali s egyptskými podnikatelskými kruhy. Dokud v Egyptě fungoval čistě vojenský režim, nebáli se. Když však od roku 1961 začalo docházet k hospodářským reformám, začali pociťovat ohrožení své hospodářské moci. Když pak v roce 1962 následovalo založení Arabského socialistického svazu, začala být ohrožena i jejich politická moc. Proto se špičky Svobodných důstojníků bránily jako založení efektivní revoluční politické straně, tak i "*socialistické*" transformaci. Jakmile prezident Násir chtěl proti důstojnické elitě bojovat pomocí Arabského socialistického svazu, začalo se z důstojníků vytvářet druhé centrum moci v čele s maršálem ʿÁmirem, který chtěl činnost ASS paralyzovat. K němu se řadil jeho mladší podřízený Šams ad-Dín Badrán, jenž byl v roce 1966 jmenován ministrem války. Ve špičkách egyptského státního aparátu tak existovalo faktické dvojvládní. Prezident Násir reagoval na tento vývoj změnami ve špičce Svobodných důstojníků, jehož elitu tvořilo osm mužů. V březnu 1964 byli viceprezidenti Baghdádí a Husajn zbaveni funkcí. V lednu 1966 byla oznámena rezignace Hasana Ibráhíma. Na jejich místo přicházel předseda vlády a pak generální tajemník ASS ʿAlí Sabrí. Jeho hlavním rivalem byl viceprezident Zakarijá Muhí ad-Dín.

Pokud jde o islám, prezident Násir se snažil vystupovat jako zbožný muslim a Charta národní akce se stavěla pozitivně k islámskému dědictví. V roce 1956 však byly zrušeny náboženské soudy a probíhala reforma islámské univerzity al-Azhar. V 60. letech se však

obnovila opoziční aktivita Muslimského bratrstva, které nadále zůstávalo hlavním reprezentantem politického islámského fundamentalismu v Egyptě. Nejvlivnějším teoretikem bratrstva se stal Sajjid Qutb (1906–1966), jenž publikoval knihu *Ma'álim fi-t-tariq* (Milníky na cestě), která se stala impulsem k aktivizaci organizace. Podle Qutba se soudobá egyptská společnost nachází ve stavu nevědomosti jako za ranného islámu (*džáhilija*), a proto předvoj pravověrných muslimů musí odejít do ústraní (*hidžra*) a zahájit novou svatou válku (*džihád*) za obnovu islámu. V srpnu 1965 byly bombasticky odhaleny údajné přípravy na atentát na Násira. Bylo vyneseno celkem 7 rozsudků smrti, mezi popravenými byli i Sajjid Qutb.

Porážka v šestidenní válce 1967 vedla k vážné krizi nejen Násirova autoritativního režimu ale i koncepce moderních nacionalisticky a sekulárně orientovaných autoritativních politických režimů v arabském světě. Vnitropolitická situace po porážce v šestidenní válce byla v Egyptě velmi složitá. Dne 9. června 1967 večer Násir ohlásil rezignaci, společně s ním rezignoval též maršál Āmir a šest generálů. Po tomto oznámení následovaly mohutné lidové demonstrace, žádající Násira, aby setrval ve funkci. Ráno 10. června 1967 se Násir vrátil do funkce prezidenta. Tento obratný manévr upevnil Násirovo postavení, neboť lid přece nepožadoval návrat ostatních. Rezignace maršála a generálů zůstala v platnosti a byla tudíž přijata. Vysocí důstojníci se poté uchýlili ke spiknutí v čele s maršálem Āmirem. Dne 25. srpna 1967 před odletem do Chartúmu Násir pozval Āmira k sobě domů. Mezitím byli pozatýkáni Āmirovi přívrženci. 14. září 1967, maršál Āmir spáchal sebevraždu. Následoval spektakulární soudní proces s generály.

Značná část státního aparátu se stavěla proti socialistické orientaci Egypta. V čele protisocialistické opozice stál viceprezident Zakarijá Muhí ad-Dín a "*neokapitalistický*" ministr plánování Ābd al-Munċim Qajsúní. Koncem roku 1967 se ve vládě rozpoutal ostrý boj. Prezident Násir přenesl diskusi nejprve do Arabského socialistického svazu a nakonec se "*obrátil k lidu*". 20. března 1968 došlo k zásadní reorganizaci vlády, Zakarijá Muhí ad-Dín a Qajsúní odstoupili ze svých funkcí. Dne 30. března 1968 prezident Násir vyhlásil "*Program 30. března*". V hospodářské oblasti se neobjevily požadavky "*prohloubení*" socialistických přeměn, naopak je podporována efektivnost dosahovaná "*povzbuzením iniciativy jednotlivce*". Celkově se projevoval silící boj mezi přívrženci a odpůrci socialistické orientace. Za této situace se vytvářela do jisté míry autonomní centra moci. První centrum moci vybudoval na bázi Arabského socialistického svazu Ālí Sabrí, považovaný za "*muže Moskvy*" v Káhiře. Druhé centrum moci se soustředilo kolem "nového triumvirátu", který tvořili Ša'ráwí Gum'ca, ministr vnitra, Sámí Šaraf, šéf prezidentské kanceláře, prezidentův tajemník pro informace a zároveň velitel prezidentské gardy, a posléze Amín Huwajdí, státní ministr, jenž měl na starosti zpravodajskou službu. Mezi centry moci i jednotlivými osobnostmi panovala rivalita. Velký vliv postupně získával tzv. "*vnitřní kruh*", v jehož čele stál Anwar Sádát. Ten byl v prosinci 1969 jmenován jediným Násirovým viceprezidentem.

Prezident Násir se s plným nasazením věnoval zahraniční politice, zejména otázce řešení blízkovýchodního konfliktu. Důsledkem radikalizace palestinských organizací byla jordánská občanská válka, proslulá jako "*černé září*" 1970. Egyptský prezident Násir vynaložil obrovské úsilí k řešení konfliktu. Zcela vyčerpan jednáním mezi jordánským králem a palestinským vůdcem po srdečním infarktu náhle dne 28. září 1970 zemřel ve věku 52 let.

Počátky sádátovského Egypta byly poznamenány krizí uvnitř „červencové mocenské elity“. V zásadě se postupovalo podle ústavy. Do nejvyšší funkce byl nominován viceprezident Anwar Sádát, jenž se po referendu stal prezidentem. Byli jmenováni dva viceprezidenti, Ālí Sabrí a Husajn aš-Šáfí'í. Nový prezident Anwar Sádát okázale navenek dával najevo, že jeho

vláda představuje kontinuitu násirismu. Ve skutečnosti však chystal konflikt s násirovskou linií. Ten formálně začal v souvislosti s přípravou "sjednocení" SAR, Sýrie a Libye. Proti projektu Federace arabských republik se od samotného počátku ostře postavil do opozice Ālī Sabrī. Dne 2. května 1971 byl Ālī Sabrī zbaven úřadu viceprezidenta. Boj o moc dramaticky vyvrcholil 13. května 1971. Byla oznámena kolektivní resignace, kterou podali Ša'ráwī Gum'ca, Sámī Šaraf, generál Muhammad Fawzī a další ministři. Cíle akce bylo donutit k rezignaci ostatní a posléze žádat resignaci prezidenta Sádáta. Sádát ovšem jednal rychle. 14. května 1971 prezident Anwar as-Sádát v Lidovém shromáždění oznámil počátek "opravného hnutí". Využil parlamentu, aby legitimizoval svůj postup a plně se chopil moci v Egyptě. Konec násirovské linie ve vnitřní politice Egypta byl dovršen v srpnu až prosinci 1971 mohutným soudním procesem. "Muž Moskvy" Ālī Sabrī, Gum'ca a Šaraf byli odsouzeni k trestu smrti, změněném na doživotí, generál Muhammad Fawzī dostal 15 let. Prezident Anwar as-Sádát nastolil svůj vlastní autokratický režim.

11. září 1971 se konalo referendum o nové ústavě, která znamenala posílení výkonné moci prezidenta a podtrhovala roli islámu. Došlo ke změně oficiálního názvu státu na Egyptskou arabskou republiku (*Gumhúrījat Misr al-Ārabīja*). Ústava 1971 platí dodnes, přestože prošla několika novelami. Stejně jako v násirovském Egyptě je podle ústavy moc koncentrována v rukou prezidenta, má právo rozpustit parlament a vládnout prostřednictvím dekretů. Jednokomorové Národní shromáždění bylo přejmenováno na Lidové shromáždění (*Maglis aš-šā'b*). Volby byly uspořádány v listopadu 1971.

Důsledky říjnové války 1973 v Egyptě byly hluboké. V zahraniční politice se prosadila orientace na Spojené státy a na uzavření separátní mírové smlouvy s Izraelem.

„Říjnová elita“ za vlády prezidentů Sádáta a Mubáraka

Prezident Anwar as-Sádát po říjnové válce 1973 inicioval ekonomickou a následně politickou liberalizaci. To vedlo k nástupu další nové „říjnové elity“, která vystřídala elitu násirovského období. „Říjnová elita“ se vyznačovala proamerickou, prokapitalistickou a „campdavidskou“ orientací. Prosadil se nástup nových podnikatelů, přirovnávaných k „novým“ velkoobchodníkům (*tudždžár*) z mamlúcké éry.

V hospodářské politice nastal přechod od revize socialistické orientace k orientaci na tržní hospodářství. Prezident Sádát se postupně obklopil prominentními civilisty. Ministrem výstavby se stal Ālī Uthmán Ahmad Ālī Uthmán (1917–1999), ředitel Arab Contracting Co. zvaný "egyptský Rockefeller", jehož syn se oženil se Sádátovou dcerou. Předsedou parlamentu a prvním generálním tajemníkem Národní demokratické strany se stal velkostatkář Sajjīd Mar'ī (1913–1993), jenž byl rovněž otcem Sádátova zetě. Vzestup či postavení známých rodin je do velké míry vázán k politice státu (*Butrus Ghálī, Fachr ad-Dín, Sawírī, Gabr, Abáza*). Proto se hovořilo o "státní buržoazii", "infítáhové buržoazii" a podobně. Dne 4. dubna 1974 egyptský prezident Anwar Sádát předložil Lidovému shromáždění ke schválení nový politický program, nazvaný Říjnový dokument (*Waraqat október*). Nový politický program nahrazoval základní násiristické programové dokumenty, Chartu národní akce z roku 1962, Program 30. března 1968 a Program národní akce z roku 1971. Následovaly významné praktické hospodářské reformy, které vešly do známosti jako politika "otevřených dveří".

Ve vnitřní politice byl nastartován proces politické liberalizace. Dosavadní velitel vojenského letectva generál Muhammad Husnī Mubárak (1928–) byl jmenován novým viceprezidentem. Změny se dotkly systému politických stran. V srpnu 1975 prezident Sádát

přišel s myšlenkou vytvořit v rámci ASS několik platform (minbar), představujících různé politické proudy: pravicová platforma, střed tvořený vládní platformou a levicová platforma. „Kontrolovaná liberalizace“ se dotkla nových parlamentních voleb. 28. října 1976 proběhly volby do Lidového shromáždění, v nichž pravice získala 12 mandátů, střed 284 mandátů a levice 2 mandáty. Nezávislí poslanci, jichž bylo 48, sehráli roli parlamentní opozice.

Dne 15. června 1977 byl schválen zákon č. 10/1977 o politických stranách, jenž je platný dodnes. Zákon vytvářel řadu limitujících omezení a překážek pro zakládání nových politických stran, například nutnost podpory alespoň dvaceti poslanců. Zejména politické strany nesměly být organizovány na „třídním či sektářském principu“, což bylo zaměřeno proti komunistům a islámským fundamentalistům. Překvapivým a nepříjemným důsledkem nového zákona byl vznik strany Nový Wafd (*Hizb al-wafd al-gadíd*), která fungovala od února do června 1978. Sádát reagoval v červnu 1978 zákonem č. 33/1978 o „národní jednotě a sociálním míru“, jenž zakazoval politické strany, které „nepřijaly principy Červencové Revoluce (1952)“ a vylučoval z politické činnosti osoby činné ve vládě či stranách před rokem 1952.

Dne 23. července 1978 Anwar Sádát oznámil vytvoření vlastní nové politické strany, nazvané Národně demokratická strana (*Al-hizb al-watani ad-dimuqrati, National Democratic Party, NDP*). „Pravici“ tvořila Liberální strana (*Hizb al-ahrár, Liberal Party*). Na „levici“ stanula Národní pokroková unionistická strana (*Hizb at-tagammu^č at-taqaddumí al-wahdawi, National Progressive Unionist Party*). Prezident Sádát si koncem roku 1978 vytvořil ještě vlastní oficiální „čestnou opozici“ v podobě Socialistické strany práce (*Hizb al-^čamal al-ištiráki*). Vnitropolitický život Egypta byl charakterizován narůstající opozicí proti uzavření mírové smlouvy s Izraelem a kritikou prezidenta Sádáta. V dubnu 1980 byl přijat „Zákon hanby“ (*‘ajb*) č. 36/1979, jenž zakazoval všechny politické strany, které se stavěly proti míru s Izraelem. V souvislosti se setkáním Sádáta a Begina v Alexandrii v srpnu 1981 propukly velké demonstrace v Alexandrii i dalších městech proti campdavidské politice. Prezident Sádát si to vzal jako záminku k úderu proti opozici. Dne 3. září 1981 začalo masové zatýkání představitelů různorodých politických sil. Krize sádátovského režimu vrcholila.

Rozhodující úder proti sádátovskému režimu přišel od islámské politické opozice. Anwar Sádát se rád teatrálně ukazoval jako „zbožný prezident“ (*ar-ra'is al-mu'min*). Novela Ústavy z roku 1980 stanovila, že *šari'ca* je „hlavním zdrojem“ egyptské legislativy, zatímco podle Ústavy z roku 1971 byla „jedním ze zdrojů“. „Oficiální islám“ spolupracoval s politickým vedením státu. Byl představován především islámskou univerzitou Al-Azhar, dalším orgánem bylo ministerstvo pro náboženské nadace a profesionální sunnitští duchovní.

Pod povrchem egyptské společnosti však doutnala islámská opozice, jak tradičně umírněně fundamentalistický islám, tak i politicky extrémistický. Tradiční „umírněnou“ islámskou opozici představovalo především Muslimské bratrstvo. Po smrti Hudajbího v roce 1973 se stal vůdcem Muslimského bratrstva ^čUmar Tilimsání. Zákon o politických stranách z roku 1977 znemožnil vstup Muslimského bratrstva na politickou scénu. Působilo proto pololegálně na univerzitách v podobě „islámských skupin“ (*džamá'at islámíja*), které často výhrůžkami nutily k islamizaci života univerzit. Pokud jde o ústavní novelu, Muslimské bratrstvo požadovalo, aby byla *šari'ca* uznána jako „jediný zdroj“ egyptské legislativy. V mešitách působili protisádátovští kazatelé. Nejznámější byli Šajch Mahaláwí z Ibráhímovy mešity v Alexandrii, Šajch Kišk z mešity Qubba v Káhiře.

Daleko nebezpečnější bylo působení islámských extrémistů. Ideové a teoretické kořeny islámského extremismu v Egyptě souvisely s radikální interpretací Qutbovy knihy Milníky na

cestě. Jestliže umírnění Muslimští bratři chápali Qutbův traktát v abstraktní rovině a pojímali *džihád* (“svatou válku“) jako komplexní zejména propagandistické úsilí o šíření víry, islámští radikálové obviňovali egyptský režim z bezvěrectví (*takfír*) a chápali svatou válku jako okamžité násilné vystoupení proti němu. Postupně se vytvořilo několik islamistických extrémistických organizací. Dlouhodobě se aktivizovaly zejména tři egyptské islamistické organizace, Společnost odchodu z bezvěrectví (*Džamá‘at at-takfír wa-l-hidžra*), Organizace svaté války (*Tanzím al-džihád*) a Islámská skupina (*Al-džamá‘a al-islámíja*). Dne 6. října 1981 byl spáchán úspěšný atentát na Sádáta při vojenské přehlídce oslavující výročí říjnové války. Atentát spáchali islámští extrémisté z Organizace svaté války, které vedl poručík Chálid Islámbúli (1957–1982). Po referendu 13. října 1981 se stal egyptským prezidentem Husní Mubárak.

Transformace elit za vlády prezidenta Mubáraka

Za vlády prezidenta Mubáraka můžeme na jedné straně sledovat kontinuitu „říjnové generace“, jejíž legitimita je založena na třech pilířích. Prvním pilířem je politika sbližování s arabským a islámským světem po šoku z izolace v důsledku mírové smlouvy Egypta s Izraelem. Druhým je dosažení integrity egyptského území po návratu Taby v roce 1989 a geopolitická odměna za egyptskou účast v koalici vedené Spojenými státy ve válce v Zálivu 1991, jež mimo jiné znamenala značné snížení egyptské zadluženosti. Třetím pilířem, jenž vyplývá z předchozího, je zabránění hospodářskému kolapsu egyptské ekonomiky, což umožnilo egyptské vládě investovat do infrastruktury a základních sociálních potřeb a tím udržet sociální mír.

„Říjnová generace“ ovšem dosáhla seniorského věku a začíná odcházet z politické scény. Tato rigidní a nepružná politická elita se opírala o aparát autoritářského státu. Vyvstává tedy naléhavý problém nejen její generační výměny ale i zásadních politických strategických rozhodnutí. V průběhu 90. let největší národní instituce (armáda, odborové svazy a politické strany) zahájily výchovu kádřů, jež se budou muset vypořádat se třemi okruhy problémů: zahraničně politickou orientací Egypta (problém americké invaze do Iráku, palestinský problém), vnitropolitickými reformami (otázka demokratizace, otázka výměny vojenské mocenské elity civilní elitou s civilním prezidentem a budování občanské společnosti) a ekonomickými reformami (otázka přerozdělování bohatství).

V mocenské struktuře hraje klíčovou roli prezidentský palác (prezident Mubárak, Usáma Báz, Zakaríjá ‘Azma, ‘Umar Sulajmán), vláda (silové resorty vnitra, obrany a zahraničí) a armáda (náčelník generálního štábu). Politická strana nemá velkou mocenskou roli. Občas bývá nastolována otázka případného nástupnictví Mubárakova syna do prezidentského úřadu. Zdá se, že takový scénář je nepravděpodobný, vzhledem k váze egyptských institucí. Proto se stává, že synové významných politických osobností nemají politické ambice a věnují se podnikatelské činnosti.

První mocenský kruh

Egyptský prezident Muhammad Husní Mubárak stojí jednoznačně v centru prvního mocenského kruhu a tvoří jádro politicky relevantní elity. Základem jeho moci jsou ústavně institucionální pravomoci. Prezident jmenuje do funkcí nejvyšší státní technokraty, nejvyšší armádní důstojníky, vysoké diplomaty a představitele státní správy (guvernéry provincií). Druhým pramenem prezidentovy moci je jeho politické postavení. Husní Mubárak je

předsedou vládnoucí Národně demokratické strany (NDP), která po volbách v roce 2000 ovládala kolem 85% křesel v Lidovém shromáždění.

Čtvrtý egyptský prezident sice nepatřil k „červencové generaci“ Svobodných důstojníků, nicméně prošel kariérou v egyptské armádě. Je typickým produktem „říjnové generace“. V prezidentské funkci vystupoval jako umírněný a rozvázný státník, zásadně neobklopoval příbuznými, zůstal *"osamělým hráčem"*, cíleně se vyhýbal střetům se svými oponenty, jeho politika se vyznačovala neustálým hledáním kompromisů. Zpočátku jeho vlády býval egyptskou veřejností ve srovnání s charismatickým Násirem a temperamentním Sádátem považován za slabého a nemotorného vládce, dráždila ji jeho pomalost v rozhodování a že *"se nic neděje"*, hanlivě byl označován *"smějící se krávou"*. Nicméně pro zasvěcenější bylo zřejmé, že jeho strategické myšlení při výběru poradců, likvidace finančního zázemí islámských fundamentalistů či při vyvedení Egypte ze zahraničně politické izolace vykazuje rysy zkušeného politika a státníka. Vnitřní politika Mubáraka byla velmi promyšlená a zaměřovala se na léčení neduhů egyptské společnosti. Systematicky směřovala k hospodářské a politické liberalizaci, odstranění zadlužení a boji s inflací.

Po nástupu Husního Mubáraka do prezidentské funkce po celá 80. léta docházelo k mocenskému střetu mezi novým prezidentem a vrchním velitelem armády a ministrem obrany polním maršálem Abú Ghazzálu. V tomto boji Mubárak uhájil svou pozici a v březnu 1991 definitivně zprostil Abú Ghazzálu vojenských funkcí a donutil ho k odchodu z armády. Poté byl vliv armády na egyptskou politiku limitován. Abú Ghazála zůstal prezidentovým poradcem do roku 1993. V mocenském vnitřním kruhu kolem prezidenta Mubáraka zaujal namísto propuštěného maršála Abú Ghazzály dřívější pozici „druhého muže“ °Amr Músá (1936–), jenž v letech 1991–2001 zastával funkci ministra zahraničních věcí a v roce 2001 byl zvolen do funkce generálního tajemníka Ligy arabských států.

Seniorský věk egyptského prezidenta vyvolává otázku nástupnictví. Na rozdíl od svých předchůdců prezident Mubárak nikdy nejmenoval viceprezidenta, jenž by byl přirozeným nástupcem. Podle ústavy v případě nutnosti do prezidentského úřadu dočasně nastoupí na prvním místě předseda parlamentu a na druhém místě předseda Nejvyššího ústavního soudu s podmínkou, že nebudou kandidovat na řádný úřad prezidenta. Občas bývá nastolována otázka případného nástupnictví prezidentova syna Gamála Mubáraka (1973–) do prezidentského úřadu. On sám nedávno popřel, že by se chtěl ucházet o prezidentský úřad. Rovněž prezident odmítl představu, že by předal otěže moci svému synovi, jak tomu bylo v případě Sýrie. Zdá se, že takový scénář je nepravděpodobný, vzhledem k váze egyptských institucí, respektu k zákonu a egyptské politické kultuře. V souvislosti s otázkou nástupnictví byl zmiňován též °Amr Músá, bývalý ministr zahraničních věcí a generální tajemník Ligy arabských států, jenž je brilantní a charismatickou osobností.

Prezident Mubárak se v rámci prvního mocenského kruhu opíral o dva pilíře, státní technokraty a stranické politiky, mezi nimiž se snažil udržovat rovnováhu a jistou rivalitu. „Vláda technokratů“ z řad prvního mocenského kruhu zahrnovala takové osobnosti, jako Dr. Usáma al-Báz (hlavní poradce pro zahraničně politické otázky), Ahmad Máhir (ministr zahraničí), maršál Husajn Tantáwí (ministr obrany a vojenské výroby, vrchní velitel armády), °Umar Sulajmán (náčelník zpravodajství a „tajný ministr“), Habíb al-°Adlí (ministr vnitra) a předseda vlády °Átif °Ubajd, absolvent University of Illinois. „Politickou skupinu“ prvního mocenského kruhu představovali Safwat Šaríf (od září 2002 generální tajemník Národní demokratické strany, ministr informací) a Kamál al-Šadhlí (zástupce generálního tajemníka Národně demokratické strany).

Důstojníci armády a bezpečnostních složek a diplomaté sice nemají formální právo činit zásadní strategická rozhodnutí, avšak v praxi uplatňují v decisní sféře značný vliv. Někteří pozorovatelé hovoří o snižující se roli armády v egyptské politice, přičemž poukazují na skutečnost, že jestliže za Násira bylo 40% ministerských postů v rukou důstojníků, tento počet se po říjnové válce 1973 snížil na 10% a za Mubáraka byl velmi limitován. To však neznamená, že by nejvyšší armádní důstojníci byli zcela vyloučeni z prvního mocenského kruhu. Politická pozice bezpečnostních složek je posilována nebezpečím islamistických teroristických útoků. Tomu napomáhá i formální mimořádný stav, který trvá od atentátu na prezidenta Sádáta v říjnu 1981. Pokud jde o diplomaty, ti za Mubárakovy vlády posílili svoji pozici v rámci prvního mocenského kruhu. Pod vedením ministra zahraničí Amra Músy se ministerstvo zahraničních věcí stalo institucí, která činila zásadní zahraničně politická rozhodnutí. Přispěl k tomu i počáteční úspěch blízkovýchodního mírového procesu po Madridské konferenci a Barcelonský proces středomořského partnerství.

V rámci prvního mocenského kruhu dlouhodobě dochází k přesunu moci od důstojníků k civilním politikům, což je do značné míry závislé na zahraničně politických faktorech, jako je otázka války či míru. Úspěchy ve vnitřní politice a hospodářství do jisté míry určují podíl na moci mezi technokraty a politiky. Dnešní generaci nejvyšších představitelů prvního mocenského kruhu reprezentují senioři ve věku sedmdesát let ovlivnění událostmi kolem říjnové války 1973 a campdavidského mírového urovnání.

Druhý mocenský kruh

Typickými představiteli druhého mocenského kruhu jsou poslanci Parlamentu, jež se skládá z Lidového shromáždění a Senátu. Na této úrovni dochází ke značné obměně. Například při volbách do 454členného Lidového shromáždění (z nich je 10 přímo jmenováno prezidentem) v roce 2000 byly dvě třetiny poslanecké sněmovny vyměněny. Celkem 329 poslanců ztratilo svá křesla a 277 poslanců bylo zvoleno poprvé. Mocenská role politických stran ovšem není příliš silná s ohledem na skutečnost, že prezident není vázán volebními výsledky při jmenování a sestavování vlády. Vláda je tudíž mocensky závislá na prezidentovi a nikoli na parlamentu.

V Egyptě působí dvacet legálně uznaných politických stran. Do Lidového shromáždění se v roce 2000 dostalo 5 stran a jedno hnutí (Muslimské bratrstvo), v roce 2005 přibyla další parlamentní strana.

Hlavní politické strany:

Národně demokratická strana (*Al-hizb al-watani ad-dímuqrátí, National Democratic Party, NDP*), založena v srpnu 1978, předseda Husní Mubárak.

Liberální strana (*Hizb al-ahrár, Liberal Party*), založena 1976, předseda Hilmí Ahmad Sálím.

Národní pokroková unionistická strana (*Hizb at-tagammu^č al-watani at-taqaddumí al-wahdawí, National Progressive Unionist Party*), založena 1977, předseda Muhammad Rif^čat as-Sa^číd.

Socialistická strana práce (*Hizb al-^čamal al-ištiráki, Socialist Labour Party*), založena 1978, zastavila činnost roku 2000.

Strana Nový Wafd (*Hizb al-wafd al-gadíd, New Wafd Party*), obnovena 1983, předseda Nu^čmán Gum^ča, po něm Mahmúd Abáza.

Arabská demokratická násirovská strana (*Al-hizb al-^čarabí ad-dímuqrátí an-násirí, Arab Democratic Nasserist Party*), založena 1992, předseda Dijá' ad-Dín Dá'úd.

Strana zítřka (*Hizb al-ghad, Tomorrow Party*), založena 2004, předseda Dr. Ajman ^čAbd al-^čAzíz Núr.

Vlivná politická hnutí:

Muslimské bratrstvo (*Džamá'at al-ichwán al-muslimín, Society of Muslim Brotherhood*), založeno 1928. Islámští fundamentalisté, v parlamentu jako spojenci Nového Wafdu (1984), Socialistické strany práce a Liberální strany (1987), a jako nezávislí.

Hnutí „Dost“ (*Kifája, Kefaya Movement*). Opoziční hnutí „nového stylu“ kritizující autoritativní režim prezidenta Mubáraka, poprvé se projevilo v říjnu 2004 manifestem, jehož autorem byl významný soudce Táriq Bišrí.

Celkové výsledky voleb za Mubáraka

Strana	1984	1987	1990	1995	2000	2005
Národně demokratická strana	390	349	360	417	417	311
Muslimské bratrstvo (Nezávislí)	8	30	bojkot	1	-	88
Nezávislí	-	5	79	13	14	24
Nový Wafd	50	35	bojkot	6	6	6
Socialistická strana práce	-	27	bojkot	-	-	-
Liberální strana	-	3	bojkot	-	1	-
Národní pokroková unionistická strana	-	-	5	5	5	2
Arabská demokratická násirovská strana	-	-	-	-	1	-
Strana zítřka	-	-	-	-	-	1
Neobsazeno	-	-	-	-	-	12
Jmenovaní poslanci					10	10
Celkem					454	454

Hlavní konflikt uvnitř parlamentu neprobíhal mezi vládoucí Národně demokratickou stranou (85%) a marginální opozicí (14,5%), nýbrž uvnitř Národně demokratické strany. Mezi nejvýznamnější směry či frakce uvnitř vládoucí strany byla podnikatelská lobby na straně jedné a přívrženci odborů na straně druhé. Projevuje se snaha o paritní zastoupení obou skupin, například ze 17 předsedů parlamentních výborů byli 4 podnikatelé a 4 odboráři.

Osmý všeobecný kongres Národní demokratické strany se konal v září 2002. Novým generálním tajemníkem byl zvolen Safwat Šaríf, jenž po 18 letech ve funkci vystřídal Dr. Wáliho. Mezi 21 členy generálního sekretariátu Národně demokratické strany jsou 4 podnikatelé a 4 odboráři. Kromě podnikatelů a odborářů bývají v ústředním byru NDP zastoupeni také „politictí“ ministři informací, výchovy, obchodu, turistiky a mládeže. Příkladem byl ministr zahraničního obchodu a poslanec Júsuf Butrus Ghálí (1956–) z prominentní koptské rodiny. Členem generálního sekretariátu NDP se stal rovněž prezidentův syn Gamál Mubáarak, jenž založil Nadaci budoucí generace (*Future Generation Foundation*) jako nevládní organizaci s cílovým zaměřením na mládež.

Vysoké podnikatelské kruhy začaly do politického života Egypta pronikat od poloviny 80. let. Ve volbách 2000 získali podnikatelé celkem 25 poslaneckých křesel (12 za NDP, 3 za Nový Wafd, 10 nezávislých). Když se významný podnikatel Ahmad ʿIzz stal členem ústředního byru NDP, znamenalo to zároveň významné posílení pozice podnikatelské egyptské komunity. Kromě toho bylo do poslanecké sněmovny zvoleno 52 drobných podnikatelů. Není bez zajímavosti, že všichni tři koptští poslanci (Júsuf Butrus Ghálí, Munír Fachrí ʿAbd an-Núr, Rámí-Raymond Lakah) jsou podnikatelé nebo ekonomové. Stojí za zmínku, že Muslimské bratrstvo nenominovalo ani jednoho podnikatele.

Velcí egyptští soukromí podnikatelé vytvářejí specifickou elitní skupinu (*dhawát*), která bývá přirovnávána k někdejší elitě „velkoobchodníků“ (*tudždžár*) a nazývána jako „noví velkoobchodníci“ (*new tujjar*). Bohatí podnikatelé mají vlastní elitní kulturu, projevující se v používání západních jazyků a specifických snobských výrazů, západním oblečení a životním stylu, separátních fitcentrech, sportovištích, salonech krásy i nočních klubech. Typickým představitelem této skupiny je velkopodnikatel Šafiq Gabr, předseda Egyptsko-americké obchodní komory, jenž stojí v čele Artoc Group a je mj. exkluzivním dovozcem automobilů Škoda na egyptský trh.

Odborářská lobby však dlouhodobě ztrácí ve prospěch podnikatelů. Egyptská odborová federace (*Egyptian Trade Union Federation, ETUF*) je střešovou organizací založenou za Násira v roce 1957. Významnou roli hrají rovněž profesní svazy.

Třetí mocenský kruh

Do třetího mocenského kruhu pronikli v 90. letech soudci Nejvyššího ústavního soudu a záhy se stali vlivnou skupinou. Předpoklady k mocenskému nástupu tohoto orgánu byly vytvořeny rozhodnutím Nejvyššího ústavního soudu o rozpuštění Lidového shromáždění v letech 1984 a 1987. Přelomovým rozhodnutím, jež výrazně zvýšilo mocenské postavení soudců, bylo ustavení plného soudcovského dohledu nad parlamentními volbami v roce 2000. V poslední době ústavní soudci neváhali vydat verdikty, jež byly v rozporu se zájmy prezidenta a vlády.

Druhým segmentem třetího mocenského kruhu jsou prominentní novináři. Tato tradice sahá až k významné roli, kterou za Násirovy éry hrál bývalý šéfredaktor listu *Al-Ahrám* Muhammad Hasanajn Hajkal. Mezi vlivné novináře patří Mustafá Bakrí, šéfredaktor týdeníku *Al-Usbí*^c. Na tiskovou kampaň doplatil v roce 2002 bývalý generální tajemník NDP Wálí.

Mezi sub-elitu třetího mocenského kruhu se od 90. let zařadily nevládní organizace a profesní svazy. Mimořádnou pozornost vyvolaly ženské nevládní organizace kolem otázky rozvodů v souvislosti se zákonem č. 1/2000, jenž poprvé umožňoval ženě žádat o rozvod (*chula*^c) bez specifických důvodů. Dalším požadavkem, jenž zazněl na generálním kongresu NDP, bylo jmenování žen do funkce soudců, což se doposud v Egyptě nikdy nestalo. V důsledku tohoto tlaku byla v lednu 2003 prominentní Tahání al-Džabalí jmenována do Nejvyššího ústavního soudu. Ženám se ve větší míře dařilo prosadit se na diplomatická místa. Pokud jde o demokratizaci, Mubárak v osmdesátých letech opatrně zahájil dialog s občanskou společností a dovolil omezené zařazení jejích představitelů do procesu rozhodování. Mubárak prosazoval svobodu tisku. Z atmosféry politické liberalizace, zavedené prezidentem Mubárakem počátkem osmdesátých let, těžily též profesní svazy (*an-niqábát al-mihanija*). V roce 1983 byl vydán nový zákon o profesních svazech. Mubárak revokoval Sádátovo usnesení a obnovil rozpuštěnou radu profesního Svazu advokátů. Předseda svazu (*naqíb*) byl pozván do Lidového shromáždění k projednání nového zákona o profesních svazech schváleného v roce 1984.

Nelze nezmínit významnou kontra-elitu islámských fundamentalistů, již představuje zejména relativně umírněné Muslimské bratrstvo. Muslimskému bratrstvu se výrazně podařilo proniknout do profesních svazů. Tolerance Muslimského bratrstva souvisela s Mubárakovou politikou podpory „oficiálního islámu“ a umírněné islámské fundamentalistické opozice s cílem čelit radikálnímu islamismu. Muslimské bratrstvo začalo pronikat na univerzitní akademickou půdu teprve po roce 1984. Prezidentovu moc ohrožovaly islámské investiční

společnosti (*šarikát tawzíf al-amwál*), které vznikaly od roku 1974. Proti investičním společnostem se množila obvinění, že financují islámské extrémisty. V květnu 1987 byl schválen zákon, který požadoval novou legalizaci společností. Mubárak proti společnostem nakonec rázně zakročil, když vyhlásil audit těchto společností.

Menší váhu v rámci kontra-elity mají islamističtí radikálové, ovšem nelze v případě krizí podceňovat jejich schopnost v mobilizovat masy zejména v Horním Egyptě. Vážným vnitropolitickým bezpečnostním problémem Egypta za vlády prezidenta Mubáraka po celá osmdesátá a devadesátá léta zůstávala aktivita islamistických skupin, kterou režim zdědil ze sádátovského období. Teprve masakr turistů v Luxoru v listopadu 1997 ukončil jistou podporu, která se dostávala islamistickým extrémistům ze strany části islámsky laděné veřejnosti.

Islamistický extremismus a terorismus

Společnost odchodu z bezvěrectví (*Gamá^ʿat at-takfír wa-l-higra*) byla po popravě svého vůdce Šukrího Mustafy v roce 1978 silně oslabena. Organizace svaté války (*Tanzím al-džihád*) byla postižena represemi v důsledku zodpovědnosti za atentát na prezidenta Sádáta. Kromě pěti popravených atentátníků (15. dubna 1982) byly 30. září 1984 vyneseny další rozsudky: 16 osob bylo odsouzeno na doživotí a 89 k trestům vězení na tři až patnáct let. 174 obviněných bylo propuštěno za zpěvu písně „Islámská revoluce přichází“. Mezi propuštěnými byl též Ajman Zawáhirí (1951–), jenž emigroval do Afghánistánu, kde se stal hlavním ideologem al-Qá^ʿidy. Organizace svaté války byla nadále aktivní. V roce 1986 se její aktivisté pokusili zavraždit bývalé ministry vnitra. Islámská skupina (*Al-džamá^ʿa al-islámíja*) byla postižena vlnou zatýkání po atentátu na prezidenta Sádáta. Hlavní představitelé byli odsouzeni na doživotí a uvězněni ve věznicí Túrú. Některé prezident nechal propustit, mezi nimi i slepého kazatele ʿUmar ʿAbd ar-Rahmán, z něhož nechtěl učinit mučedníka. Islámská skupina se postavila proti zahraničním investicím v Egyptě a vyhlásila „válku turistice“. Turisté obdivují pyramidy, jež jsou hrobky pohanských faraónů, a finančně podporují vládu bezvěrců. Šajch ʿUmar ʿAbd ar-Rahmán podněcoval k násilným akcím, ve štvavém kázání roku 1989 hrozil smrtí nositeli Nobelovy ceny Nagíbu Mahfúzovi, roku 1990 odešel do Spojených států, kde byl roku 1995 odsouzen na doživotí.

Islámská skupina je spojena s většinou politického násilí, které se v Egyptě objevilo za vlády prezidenta Mubáraka. V červnu byl v Káhiře zavražděn spisovatel Faradž Fuda, jenž otevřeně kritizoval islamistický extremismus. Spektakulární byly zejména útoky proti turistům. 24. června 1992 její aktivisté zaútočili granáty na představení „zvuk a světlo“ v Luxoru, Egyptské muzeum se v březnu 1993 stalo terčem bombového útoku, v prosinci 1993 bylo v Káhiře v autobusu zraněno 8 rakouských turistů, v září 1997 před Egyptským muzeem bylo zabito 9 německých turistů. Vrcholem násilí proti turistům byl 17. listopadu 1997 masakr v Luxoru. Útočníci vtrhli do chrámu Hatšepsut a zastřelil nejméně 66 osob, z nichž bylo 57 cizinců. Poslední útok však silně odradil egyptské veřejné mínění od podpory islamistů, neboť velmi mnoho Egyptanů získává živobytí právě z turistického ruchu. Vláda reagovala tvrdou represí, jejíž brutalita se projevila zejména v Horním Egyptě. Některá represivní opatření však byla kontraproduktivní, neboť narážela na přežívající kmenové a klanové struktury.

Muslimské bratrstvo – islámský fundamentalismus

Muslimské bratrstvo celkově profitovalo z demokratizačního procesu, jenž probíhal za vlády prezidenta Mubáraka. Mělo za cíl budovat svou organizaci (*tanzím*) a pronikat do

společenského a politického života. Základním strategickým rozhodnutím Muslimských bratří, které prosazoval umírněný vůdce hnutí ʿUmar Tilimsání, bylo zapojit se do parlamentního života a to ve spojení s jakoukoli politickou stranou. Během následné Mubáarakovy éry Muslimští bratři představovali největší a nejsilnější islámské hnutí, které se soustředilo na politické a sociální aktivity. Pod heslem „*Islám je řešení*“ (*Islám huwa al-hall*) vyzývali bratři k zavedení islámského práva.

Muslimští bratři se nemohli samostatně zúčastnit voleb v roce 1984, a proto se spojili s Neowafdistickou stranou a vyhráli osm křesel v novém parlamentu. Smrtí al-Tilimsáního v roce 1986, duchovního otce koalice, se křehká aliance rozpadla. Přesto během krátké doby, ve spolupráci s Novým Wafdem, se podařilo bratrům proniknout do vedení důležitých profesních svazů novinářů, právníků, lékařů a techniků. V roce 1987 Muslimské bratrstvo vytvořilo společně s dalšími dvěma stranami Pracovní islámskou alianci (*tahalluf*). Novými spojenci se stala Socialistická strana práce a konzervativní Liberální strana. Aliance získala 17% celkových hlasů a 38 křesel. Bratrstvo v rámci koalice požadovalo zrušení izraelsko-egyptské smlouvy, zavedení šariʿy a ukončení strategické a ekonomické spolupráce se Spojenými státy. Pod tlakem islamizace společnosti musel Mubáarak souhlasit v roce 1987 se změnou zákona o rodině v neprospěch ženských práv. Muslimskému bratrstvu se podařilo „islamizovat“ Socialistickou stranu práce a její tiskový orgán *aš-Šaʿb*.

Od počátku devadesátých let se vláda snažila ovládnout profesní svazy, které byly pod zjevnou kontrolou Muslimských bratřů. Muslimští bratři mobilizovali svojí základnu a využili vybudovanou sociální síť během zemětřesení v roce 1992. Jejich kampaň na pomoc obětem zemětřesení byla přinejmenším stejně efektivní jako vládní. Muslimští bratři dokonce založili kliniky k léčení chudých. Vytvářeli velké množství charitativních organizací (*džamʿiját chajrija*). Jejich vliv ve společnosti zůstával velký na rozdíl od radikálních islamistů a mohli se proto stát i politickou mocenskou alternativou režimu v případě krize. V roce 1993 egyptská vláda zaujala vůči Muslimským bratrům tvrdší postoj, přestože odsuzovali násilí, terorismus a popírali jakékoli spojení na radikální islamistické skupiny. Zákon s názvem „*Demokratické záruky pro profesionální svazy*“ byl vydán 17. února 1993. Dne 10. února 1993 egyptský ministr vnitra obvinil mezinárodní organizaci Muslimské bratrstvo, že připravuje spiknutí proti egyptské vládě s cílem destabilizovat vnitřní situaci. Prohlášení tohoto typu bylo vydáno poprvé od nástupu Mubáaraka k moci. Počátkem roku 1995 bylo zatčeno několik vlivných činitelů Muslimského bratrstva a obviněno ze spojení s extremistickými islamistickými skupinami. Cílem akce bylo destabilizovat hnutí před blížícími se parlamentními volbami.

V lednu 1996 příslušníci „mladé generace“ požadovali uznat další stranu vzniklou z Muslimského bratrstva, která však neměla organizační vazby na bratrstvo. Měla se nazývat *Hizb al-wasat* (Strana středu) a hlavním zakladatelem byl čtyřicetiletý inženýr Abú al-Aʿlá Mádí. Odmítl náboženský charakter a zdůrazňoval její výhradně kulturní zaměření. Podle názvu aspirovala stát se centristickou stranou, která se obrací především na zbožnou střední třídu. Myšlenka byla odmítnuta vůdcem Muslimského bratrstva Mašhúrem, protože ohrožovala mocenské pozice současného vedení. Nenašla pozitivní odezvu ani u představitelů státu, kteří se obávali, že by jim tak vznikla konkurence přetahující voliče střední třídy. Nátlakovou taktiku proti bratrům použila vláda opět před volbami v roce 2000 s cílem zabránit jejich výraznějšímu úspěchu v parlamentních volbách. V období let 1999–2000 bylo zatčeno a zadrženo velké množství předních osobností z řad Muslimského bratrstva a z vedení profesních svazů, zejména Svazu advokátů. Volby jejího vedení se měly konat v červnu 2000, avšak byly oddalovány z obavy z úspěchů islamistů. Těsně před parlamentními volbami v

červenci 2000 se konal monstrproces se 20 bratry, z nichž většina zastávala čelné pozice v různých profesních svazech. Byli souzeni vojenským soudem. Vláda zasáhla i proti tradičnímu spojení bratrstva Socialistické straně práce, která byla před volbami v roce 2000 zrušena, jakož i její proislámský orgán deník *aš-Ša'ab*.

Vliv Muslimského bratrstva v některých profesionálních svazech (zvláště lékařů, právníků a techniků) je stále značný. Sympatizanty mají i na islámských klinikách, které stále fungují. Během voleb v roce 2000 nominovali islamisté 75 kandidátů z řad odborových předáků, což jim zajistilo určitou podporu mezi továrními dělníky. Proces privatizace ohrožuje tradiční sociální základnu vládnoucí Národně demokratické strany ve státních podnicích. Po rozbití tajné sítě Islámské skupiny se posílily jejich pozice i mezi studenty a nižšími vrstvami společnosti. Nepřímě ovládají systém islámského bankovníctví, což jim umožňuje uvolnit finanční prostředky na prioritní cíle. Neméně důležité je propojení Muslimského bratrstva v Egyptě s Univerzitou al-Azhar prostřednictvím vlivných duchovních, jakými jsou například šajchové Muhammad al-Ghazzálí a Júsuf Qaradáwí, i když zásadní rozpory přetrvávají v přístupech k mírovým jednáním s Izraelem a řešení palestinské otázky. Od poloviny devadesátých let je stále více patrnější odstup muslimských bratrů od tradičních ideologických schémat v takových otázkách jako je problematika žen, demokracie, islámského principu *šúrá*. V dokumentu Poprvé v 72leté historii byla na kandidátku Muslimského bratrstva pro parlamentní volby na podzim 2000 zařazena žena a Kopt. Vláda se znovu pokusila o kompromis s islámskými fundamentalisty. V létě 2003 byly propuštěny tisíce vězněných islámských aktivistů.

Úspěch Muslimského bratrstva ve volbách v roce 2005, kdy získalo 88 poslaneckých křesel, klade otázku budoucnosti soužití egyptské mocenské elity s kontra-elitou z řad islámských fundamentalistů. Některé politické kruhy v Evropské unii si zahrávají s myšlenkou legalizovat umírněné islamisty a zapojit je do politické struktury arabských zemí. Hodně se hovoří v tomto kontextu o možnosti jejich přeměny v muslimské varianty západních křesťansko-demokratických stran, čímž by se stabilizovala vnitropolitická situace v takových zemích jako je Egypt, Alžírsko či Turecko.

Praha, 8. července 2007

Doc. PhDr. Eduard Gombár, CSc.